

شورای عالی حوزه های علمیه خاوران

مدرسه علمیه الزهرا (سلام الله عليها)

شهرستان خوی

عنوان:

بررسی عوامل و آثار امتحان الهی

ویژه جشنواره علامه حلی

استاد راهنما:

سرکار خانم شهبازی

پژوهشگر:

رقیه حسین زاده

طلبه سطح دوم

خرداد ۱۳۹۶

چکیده:

امتحان در لغت به معنای آزمودن یا به سختی کسی یا چیزی را آزمودن و در اصطلاح آن است که برای انسان شرایطی پیش آید که میزان توانایی و صبر و ایمان او برای خودش یا دیگران روشن شود. امتحان یک بعد سازنده نیز دارد و آن نیز افراد به صفت ها و کاستی های خود پی می برند و دچار غرور نمی شوند. برای امتحان عبارت های متفاوتی از جمله فتنه، ابتلاء ذکر شده است به دلیل نگران بودن از نتیجه امتحان انسان دچار اضطراب و تزلزل می شود و به همین دلیل به امتحان فتنه نیز می گویند.

از جمله فلسفه امتحان الهی، افزایش ایمان، تصفیه قلب، تقوی و ... را می توان نام برد که آثار متعددی در بر دارد. همچون صبر و شکیبایی، یاد خدا، نیروی ایمان، ... را به همراه دارد. که در این پژوهش به عوامل موفقیت در امتحان الهی نیز پرداخته و در این زمینه آیات قرآن و نهج البلاغه، سخنان شیوا و رسای دارد. این مطلب از آن جهت حائز اهمیت است که یکی از راه های عشق و محبت خداوند نسبت به بندگان می باشد که اگر خداوند بنده ای را دوست نداشته باشد چشم از او بر می دارد و امتحان نیز نمی کند.

واژگان کلیدی :

امتحان، آزمایش

مقدمه:

سنت آزمایش یکی از سنت های تغییر ناپذیر الهی است این سنت نه تن ها درباره همه افراد انسان بلکه در باره امت ها و جوامع نیز جریان دارد . آزمایشات پروردگار سبحان همیشه، در محور آگاهی دادن به خود انسان ها است تا خودشان از وضعیت و ظرفیت خویش به طور کامل آگاه شوند و مدعی مقامات وافر نباشند.

مومن همچون کفه ترازواست هرچه بر ایمانش افزوده شود، آزمایش ها و سختی های او نیز افزایش می یابد.

هیچ انسان و جامعه و گروهی از آزمایش الهی در امان نیستند ؛ بلکه صدها و هزاران آزمون و امتحان را باید پشت سر گذاشت تا به منزلگه مقصود رسید. هر کس که در هر زمینه ای ادعایی داشت، باید متناسب با آن ادعا آزمایش شود.

مومنان به ویژه در آخر الزمان نه فقط نیابد از وقوع فتنه ها و آزمایش ها هراس به دل راه دهند که باید از آن ها استقبال کنند. در حقیقت روی دیگر فتنه و آزمایش، خیر و برکت برای نظام اسلامی است .

امتحان در یک اصل انسانی و یکی از کار های اجتماعی است که در اسلام مورد تایید قرار گرفته است. در پرتو امتحان است که توانمندی های ما محک می خورد و انگیزه های کار و تلاش خود نمایی می کنند.

ابزار گردآوری اطلاعات در تحقیق حاضر به صورت فیش برداری بوده و روش تحقیق نیز توصیفی تحلیلی است.

روش گردآوری اطلاعات در این مقاله به صورت کتابخانه ای می باشد.

مفهوم شناسی

۱.۲.۱. امتحان

امتحان در لغت به معنای آزمون، بیازمودن، آزمایش کردن، به سختی کسی یا چیزی را آزمودن است.^۱

در اصطلاح آن است که برای انسان صحنه و شرایط و مسائلی پیش آید که میزان آگاهی، توانایی، صبر و شجاعت، ایمان و تقوی، مهارت و کاردانی او برای خودش یا دیگران روشن شود. امتحان و آزمودن، یکی بعد سازنده هم دارد و آن اینکه افراد به ضعف ها و کاستی های خود پی می برند و دچار غرور نمی شوند. برای جامعه هم مفید است، چون نسبت به اشخاص، شناخت دقیق تری پیدا می شود و ادعای بی دلیل اشخاص به سادگی پذیرفته می شود. فراز و نشیب های زندگی و تحولات گوناگون اجتماعی یکی از وسایل امتحان افراد و نشان دهنده شخصیت فکری و روحی و عملی آنان است.^۲

حضرت علی (علیه السلام) می فرماید: در تغییر و تحول حال ها (و دگرگونی روزگار) گوهر مردان شناخته می شود.^۳

۱.۳ عبارات مترادف

۱.۳.۱. فتنه

جمع فتن، آزمایش و ابتلاء، عبرت، محنت، عذاب، بیماری، جنون،^۴ و برخی به معنای محنت هم گفته اند. از معروفترین و رایج ترین کار برد های آن، یکی به معنای آزمایش است. دیگری به معنای آشوب و بلوا، سومی به معنای شرایط و اوضاع آمیختگی حق و باطل.^۵

^۱. علی اکبر، لغت نامه دهخدا، محمد معین، سازمان لغت نامه، ۱۳۳۴-۱۲۵۸ هجری شمسی، ج ۱، ص ۱۶۲.

^۲. جواد محدثی، امتحان درس هایی از نهج البلاغه، ۶، قم، انتشارات آستان قدس رضوی، ۱۳۸۴، ص ۱۰.

^۳. مهدی ری شهری، میزان الحکمه، حمید رضا شیخی، ج ۲، ص ۴۰.

آثار امتحان الهی

۳,۱. صبر و شکیبایی

گروهی از مردم، با ایمان به وعده های خداوند و به امید دست یافتن به پاداش صابران، به هنگام رو آوردن بلا و مصیبت، خویشتن داری کرده، و بردباری پیشه می نمایند. با خود می گویند ، آنچه در دست ما بود از آن خدا بود، او داده و اکنون خود او نیز باز ستاند. قرآن در مدح این افراد می فرماید : «وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُمُ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَ إِنَّا إِلَيْهِ رَاغِبُونَ أُولَئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَ رَحْمَةٌ وَ أُولَئِكَ هُمُ الْمُهْتَدُونَ».

در این آیه کریمه ، به صابران بشارت داده شده است که چون مصیبتی به آنان می رسد ، می گویند: همه از خداییم و به سوی او باز می گردیم. خداوند به این ها درود می فرستد و رحمت واسعه خویش را نصیب اینان می کند و همانا اینان هدایت یافتگان واقعی هستند .^{۳۷}

و نیز در قرآن کریم آمده است: بی تردید شما را به چیزی اندک از ترس و گرسنگی و کاهش بخش از اموال و کسان و محصولات (نباتی یا ثمرات باغ زندگی از زن و فرزند) آزمایش می کنیم و صبر کنندگان را بشارت ده.^{۳۸}

۳,۲. یاد خدا

یاد خدا تن ها از آن جهت نیست که مانع گناه اخلاقی و اجتماعی شود ، بلکه صفا بخش و نیرو ده است؛ در روح انسان اثر می گذارد و همه چیز را در نظر انسان کوچک و حقیر می کند. یاد خدا سبب قوت قلب انسان می

^{۳۷}. فرج الله هدایت نبا گنجی، همان، ص ۸۰.

^{۳۸} بقره (۲)/ ۱۵۵.

شود. به خصوص وقتی که انسان در شرایط سختی قرار می گیرد. یاد کردن خدا که انسان از قدرت الهی استمداد کند، روحیه انسان را قوی می کند .

عبادت به انسان آرامش روحی می دهد و اضطراب را می گیرد. به علاوه در مبارزه با طبیعت و با انسان ها نیز به شخص قوت و نیرو می دهد؛ یعنی در سه جبهه طبیعت، انسان ها و نفس اماره به شخص نیرو می دهد.^{۳۹}

« وَ اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ وَإِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى الْخَاشِعِينَ »

از صبر و نماز (برای حل مشکلات خود و پاک ماندن از آلودگی ها و رسیدن به رحمت حق) یاری جوئید و این کار، جز برای خاشعان ، دشوار و سنگین است.^{۴۰}

۳،۳. نیروی ایمان

مثل مراتب ایمان و تهیه اسباب توفیق، مثل انسانی است که با چراغی در راه تاریک حرکت کند، هر قدمی که بردارد ، جلو او روشن گردد و راهنمایی برای قدم دیگر نماید. هر قدمی که انسان به سوی آخرت بردارد ، راه روشن تر شود و غایات حق به او بیشتر گردد و اثبات توبه به عالم قرب و تنفر از عالم بُعد را فراهم می فرماید.^{۴۱}

امام صادق (علیه السلام) می فرمایند: در کتاب علی (علیه السلام) آمده است : همانا مومن به اندازه کار های نیکش بلا می بیند . پس، هر که دینش درست و کردارش نیکو باشد بلایش سخت است. زیرا خداوند عزوجل دنیا را پاداش مومن و کیفر کافر قرار نداده است و هر که دینش سست و کردارش ضعیف باشد بلایش اندک است.^{۴۲}

^{۳۹}. عباس رضوانی نسب، همان، ص ۳۶.

^{۴۰}. بقره (۲)/ ۴۵.

^{۴۱}. احمد نصیر الهی، کلید انوار، نشر آثار امام خمینی (ره)، چاپ اول، ۱۳۸۰، ص ۱۴۲.

^{۴۲}. محمدی ری شهری، همان، ج ۲، ص ۶۰.

۴، ۳. توجه به تاریخ پیشینیان

امام علی (علیه السلام) می فرمایند: از عذاب هایی که بر امت های پیش از شما نازل شد حذر کنید ، عذاب هایی که به خاطر کار های بد و عملکرد ناپسند شان دچار آن شدند. نیک و بد احوالشان را به یاد آورید و خود را از همانند شدن به آنان بر حذر دارید.^{۴۳}

امتحان های الهی همواره هدف دارند؛ اهدافی که در راستای مصالح بشر، شکفتن استعداد های نهفته ، جداسازی خوب ها از بد ها و سر انجام تربیت و به کمال رساندن انسان است.

هر جا چنین اهدافی امکان بروز داشته باشد امتحان هم پیش خواهد آمد . خواه در زمین و ج هان مادی باشد، یا عالم فرشتگان و جن و شیطان، بر این اساس، پیشینه امتحان به روز های آغازین خلقت (انسان، فرشتگان، جن و ...) باز خواهد گشت.^{۴۴}

امام خمینی (ره) می فرمایند: هرکس پس از اوصیا افضل و نیکو تر است، بلای او سخت تر از سایرین باشد. و هر کس پس از آن ها افضل است، بلایش از دیگران بیشتر است. و درجات کثرت ابتلاء به مقدار و بر وزان درجات فضل است.^{۴۵}

نتیجه گیری کلی

^{۴۳}. جواد محدثی، همان، ص ۵۴

^{۴۴}. حسن مهدویان و احمد نطنزی، همان، ص ۱۶.

^{۴۵}. خمینی روح الله، شرح چهل حدیث (اربعین حدیث) امام خمینی، موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)، تهران، ۱۳۷۱، ص ۲۳۶.

انسان ها از نظر ایمان و میزان پایبندی به فرامین پروردگار در یک درجه نیستند. بنابراین این گونه اشخاص در شرایط حساس و بحرانی، دچار تزلزل می شوند و بر خودشان و دیگران روشن می شود که مسأله آنگونه که گمان می کرده اند نیست. هر کس تقوای الهی داشته باشد خداوند برای او راه خروج از فتنه ها و نوری برای رهایی از ظلمت ها قرار می دهد. بشر دو خوشبختی، هم در دنیا و هم در آخرت دارد و باید از دو خوشبختی یکی را انتخاب کند. بنابراین هر که در دنیا خوشبخت شود به جرم این خوشبختی باید در آن جهان عذاب بکشد؛ در نتیجه گناه چون موجب بدبختی است گناه می باشد.

اساساً فلسفه وجود دنیا، پرورش استعدادهای نهفته انسان است. در آخرت جایی برای قابلیت های نهفته نیست. لذا دنیا خلق شده برای پرورش استعدادها و ابزار آن نیز امتحانات و ابتلائات است. آزمایش های الهی چون حکمت آفرینش به شمار می آیند نمی توانند به گروهی خاص منحصر باشند مرگ تنها یکی از آزمایش های خدا است که برای گروهی بد و برای گروهی خوب جلوه می کند. انسان برای اینکه شایستگی رحمت الهی را بیابد باید خود را از ناخالصی برهاند و به تواضع در آستان الهی روی آورد. آزمون های الهی، وسیله اند تا انسان ها از ناخالصی ها پاک شوند و روشی سازنده برای کمال بشری است.

هر کس مصیبت دنیایی را بپوشاند و شکایت و اظهار گله ای نکند از شکیبایان به شمار رفته و مشمول رحمت و فرمایش خداوند یعنی بهشت خواهد شد. برای حل مشکلات خود و پاک ماندن از آلودگی ها و رسیدن به رحمت حق یاری می جوئید و این کار جز برای خاشعان دشوار و ننگین است.

منابع:

۱. قرآن کریم

۲. نهج البلاغه
۳. برازش، علی رضا، تفسیر اهل بیت (علیه السلام)، زینب فرهادی، موسسه انتشارات امیر کبیر، ج ۴، ۱۳۹۴.
۴. بهرامپور، ابوالفضل، تفسیر نسیم حیات، قم، انتشارات آوای قرآن، ج ۱، ۱۳۹۲.
۵. حویزی، عبد علی عروسی، تفسیر شریف نور الثقلین، عقیقی بخشایش، قم، دفتر نشر نوید اسلام، ج ۱، ۱۳۹۱.
۶. خمینی، روح الله، شرح چهل حدیث (اربعین حدیث) امام خمینی، موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)، تهران، ۱۳۷۱.
۷. رحیمی نیا، مصطفی، ترجمه المنجد، تهران، بر اساس اطلاعات فیبا، ج ۲، ۱۳۷۷.
۸. رضوانی نسب، عباس، جوان، تهران، انتشارات کانون اندیشه جوان، ۱۳۸۹.
۹. ری شهری، محمد، میزان الحکمه، حمید رضا شیخی، ج ۲.
۱۰. دهخدا، علی اکبر، لغت نامه، محمد معین، تهران، سازمان لغت نامه، ج ۱، ۱۳۸۵.
۱۱. شریفی، احمد حسین، موج فتنه از جمل فتنه تا جنگ نرم، تهران، کانون اندیشه جوان، ۱۳۸۸.
۱۲. طباطبایی، سید محمد حسین، ترجمه تفسیر المیزان، سید محمد باقر موسوی همدانی، قم، دفتر انتشارات اسلامی، ۱۳۸۹.
۱۳. محدثی، جواد، فتنه (درس هایی از نهج البلاغه ۲۱).
۱۴. مهدویان، حسن، نطنزی احمد، نگاهی قرآنی به آزمون الهی، محمد عابدی، تهران، انتشارات کانون اندیشه جوان، ۱۳۸۶.
۱۵. نصیر الهی، احمد، کلید انوار، نشر آثار حضرت امام خمینی (ره)، چاپ اول، ۱۳۸۰.
۱۶. هدایت نیا گنجی، فرج الله، بلا و بلا دیدگان، مرکز چاپ و نشر دفتر تبلیغات اسلامی، قم، موسسه بوستان کتاب، ۱۳۸۱.